

Nu in de werkgroepen heel concreet is ingegaan op de diverse problemen van overlast, wil ik het debat opnieuw weghalen van dat microniveau –waar de problemen wel heel reëel zijn en moeilijk en complex voor de politiediensten en de lokale overheden- en breder kaderen. Ik gebruik hiervoor recente geschriften van gezaghebbende academici die zich met de problematiek van overlast hebben ingelaten. Aan het eind van mijn betoog wil ik terugkomen tot de politiediensten als dusdanig en de elementen waar we, als politie, rekening moeten mee houden.

Ik hanteer als uitgangspunt de nogal bevreemdende zin in het begeleidend stuk bij de studiedag: 'de bevolking verwacht steeds meer een beheersing van nieuwe vormen van verstoringen van het rustige en aangename leven.' Ik wil het hebben over dé bevolking (wie is dat?) die een beheersing vraagt (geen *beheer* maar een *beheersing*?) en wel van de verstoringen die we benoemen als overlast. Ik begin bij het laatste, de overlast.

1. Wat is overlast?

Om dit te doen, baseer ik me deels op het artikel in *Panopticon*, 2007 (3) met de schitterende en niets verhullende titel: *De overlastmythe: het geïnstitutionaliseerd onvermogen om constructief om te gaan met samenlevingsproblemen* (Auteurs: Kristof Verfaillie, Kristel Beyens, Jan Blommaert, Henk Meers en Karen Stuyck).

Openbare overlast wordt, zoals in de eerste paper van de studiedag naar voor gebracht, vaag gedefinieerd. Overlast wordt bovendien slechts gedefinieerd in termen van individuele materiële gedragingen. Overlast wordt veroorzaakt door personen die door hun gedrag de levenskwaliteit en het harmonieuze verloop van de menselijke activiteiten van bewoners in een gemeente, wijk of straat aantasten en verstoren en, de invulling van overlast is gebonden aan de tolerantiegrens van een individu of gemeenschap.

'Overlast verschijnt als lens, als een benoeming die beleidsmakers toelaat samenlevingsproblemen te herleiden tot individualiseerbare problemen, individuele of zelfs karakteriële eigenschappen van mensen en die toelaat het individu aan te spreken op zijn individuele verantwoordelijkheid. Problemen met jongeren, sluikestoters, daklozen, veroorzakers van geluidshinder, migranten, druggebruikers en drugtoeristen, prostituees en zo meer worden door deze voorstelling van zaken te eenzijdig toegeschreven aan die individuen terwijl de idee dat die problemen kunnen ontstaan omwille van de organisatie van beleid en beleidsvoering (of het gebrek eraan) buiten schot blijft. Overlast veroorzakende spelende kinderen worden dan bijvoorbeeld een probleem dat beleidsaandacht verdient en niet de ondoordacht aangelegde speelpleinen' (Verfaillie et al., p. 9). Kris Dhoore haalde in zijn paper de wildplasser aan in een

gemeente waar geen enkel openbaar toilet beschikbaar is. Ook met betrekking tot de cases uit de workshops dringen eenzelfde soort vragen zich op:

- overlast cafés en dancing: waarom werden telkens de vergunningen gegeven?
- uitgeprocedeerde asielzoekers die een school bezetten: onder welke voorwaarden kunnen mensen geregulariseerd worden?

Dus: individuele verantwoordelijkheid OK, mensen aanspreken op hun burgerzin OK maar dit is pas eerlijk als het beleid ook haar maatschappelijke verantwoordelijkheid erkent, de nodige en voldoende voorzieningen creëert (sociale woningen, opvangcentra voor daklozen, ...) en duidelijke beleidslijnen tot stand brengt. In de case over prostitutie is bij voorbeeld naar boven gekomen dat het grootste probleem bestond in het ontbreken van een duidelijke houding van de overheden.

2. Wie is dé bevolking?

Dé bevolking bestaat niet; ook in de beginjaren van de gemeenschapsgerichte politiezorg had men het dikwijls over dé bevolking alsof er zoiets bestaat als een homogene groep mensen die gelijklopende wensen en verwachtingen hebben, ook in het domein van veiligheid en leefbaarheid en dat de overheid en politie daarop 'gewoon' moeten inspelen.

Eens te meer wordt door de verschillende gevalstudies aangetoond dat verschillende partijen betrokken zijn en dat verschillende belangen in het spel zijn. Door te spreken over dé bevolking, verliest men automatisch elke neutraliteit. Immers, we hebben het dan meestal over de meerderheid, de begoede burgers, de middenklasse, de 'haves' die eigenlijk niet willen gestoord worden door de 'havenots'. En laat nou net die 'havenots', zo blijkt uit het onlangs afgeronde onderzoek naar Community Policing in multiculturele buurten (Easton, Ponsaers, Demarée, Enhus, Hutsebaut, Elfers, Gunter Moor, in opdracht van Federaal Wetenschapsbeleid) veel met politie in aanraking komen

De maatschappelijke constellatie die zich vanaf de crisis van de jaren '70 –en die vandaag nog versterkt wordt door de actuele crisis- heeft ontwikkeld, gaat gepaard met een toenemende dualisering in de samenleving. Dit is een algemeen bekend gegeven en uit zich onder meer door de toename van armoede, zowel in de stad als op het platteland, een structurele werkloosheid die vaak tot langdurige werkloosheid leidt en de toenemende marginalisering van mensen die bepaalde vaardigheden of achtergronden missen – de 'havenots'. De toegenomen dualisering leidt tot een verhoogde vraag naar collectieve voorzieningen. De staat komt daardoor onder grotere druk te staan maar legt die druk voor een stuk terug bij het individu (zoals in het eerste punt gesteld). Diegene die het meest behoefte hebben aan een goedkope verzekering, een betaalbare elektriciteitsfactuur, een leefbare uitkering, een goedkope woning enz. beschikken dikwijls echter ook over de minste vaardigheden om die zaken voor zichzelf af te dwingen en worden daarom het hardst getroffen.

Zwervers, bedelaars, daklozen, hangjongeren eisen een stuk van de publieke ruimte op waar anderen hen uit willen weren. Het moet namelijk aangenaam blijven...

Uiteraard gaat dit standpunt niet op voor bezoekers van dancings en cafés, klanten van prostituees en de overlast die daarmee gepaard gaat. Blijft dat voor een goed gebruik van de publieke ruimte, overleg tussen de verschillende partijen de enige optie is, hoe moeilijk ook. Dit is ook de belangrijkste les die kan getrokken worden uit de workshops: de onderhandelde oplossing draagt altijd de voorkeur weg. Voor de Alhambrawijk (prostitutie) betekent dit wel dat àlle belanghebbenden in dit overleg betrokken moeten worden, dus inclusief de prostituees en hun klanten. Uit de case met betrekking tot de overlast gekoppeld aan café- en dancingbezoek bleek dat er wel juridische instrumenten bestaan om tot sluiting over te gaan maar dat alle partijen de voorkeur gaven aan een genegotieerde oplossing en duidelijke afspraken. Voor wat de krakers-case betreft, werd gewezen op een beperkt aantal juridische middelen en vandaar des te meer nadruk gelegd op de bemiddeling en het vinden van een *modus vivendi*.

En net in dit overleg spelen overheden en politiediensten een groeiende rol. Dit vereist een pak bijkomende vaardigheden en geduld van politiemensen. De ondersteuning vanuit de politieorganisatie met alle mogelijke middelen is dan ook een absolute must.

Overleg gaat echter altijd om een zoektocht naar goed beheer; beheersing is bij uitstek de negatie van overleg of de enige optie wanneer overleg op niets is uitgelopen. Dit brengt mij bij het laatste punt.

3. Waarom overlast beheersen en niet beheren?

Beheersen van de publieke ruimte in termen van overlast –voor zover het daarbij blijft- is pure symptoombestrijding. Het gaat immers niet om het zoeken naar of aandragen van leefbare oplossingen. De reden dat we op deze wijze naar overlast kijken, in termen van beheersing, is omdat overlast rechtstreeks verbonden wordt met een aantasting van de leefbaarheid, een aanleiding voor het ontstaan van onveiligheidsgevoelens en een voorloper van of basis voor crimineel gedrag. Maatschappelijke problemen worden voorgesteld als overlast waardoor de illusie gewekt wordt van voorspelbaarheid en dus beheersbaarheid van onveiligheidsgevoelens.

Het gevaarlijke van deze wijze van voorstellen is dat welzijnsmateries en structurele preventie plaats maken voor misdaadpreventie. ("Des quartiers en danger aux quartiers dangereux", *Monde Diplomatique* februari 2001). Dit betekent dat socioculturele bekommernissen of bekommernissen inzake volksgezondheid nog enkel in aanmerking worden genomen voor zover ze bijdragen aan het behoud van sociale vrede. Mishandeling bijvoorbeeld is geen probleem op zich meer: het is slechts een probleem omdat het delinquente kinderen dreigt op te leveren.

In het boek 'Réponses à l'insécurité: des discours aux pratiques' (Van Campenhout, Cartuyvels, Digneffe, Kaminiski, Mary en Rea, (eds), Brussel: Labor) beschrijft men de problematiek als 'la pénalisation du social': het feit dat steeds meer sociale problemen aangepakt worden en gefinancierd in het kader van een '(integraal) veiligheidsbeleid en op die manier binnengesmokkeld worden in een veiligheidsdiscours'.

De uitgave van Politiea 'Naar een excellente politiezorg' (200) begeeft zich op ditzelfde gladde ijs. Zij werpt namelijk de term maatschappelijke veiligheid op als één van de uitgangspunten: dit is zoveel als zeggen dat alle maatschappelijke problematieken in termen van veiligheid moeten bestudeerd worden. Belangrijk voor de toekomst is echter, om precies die zaken niet om te gooien. Wat we moeten kunnen, wat we moeten doen, is zo goed mogelijk samenleven en dit met alle mogelijke partijen in die samenleving. Uiteraard willen we, in tweede instantie, dat die samenleving aangenaam en rustig is en veilig. Het is op de verstandhouding die samenleven in de maatschappij mogelijk maakt, dat een integraal veiligheidsbeleid pas kan gedijen.

4. En de rol van politie?

Ironisch genoeg betekent het feit dat veiligheid altijd maar maatschappelijker wordt (en de plaats inneemt van welzijnsverbonden materies) dat het takenpakket van de politie steeds verder opschuift in de richting van welzijn. Haar taak in veiligheid en het verzekeren van een veilige samenleving wordt steeds meer aangevuld met een bemiddelende rol in het helpen samenleven. Is dit dan een oneigenlijke politietaak? Ik denk het niet, het is de hedendaagse invulling van art 1 van de wet op het politieambt: niet enkel waakt de politie over de individuele rechten en vrijheden maar zij draagt ook, net door die bemiddelende rol, concreet bij aan de democratische ontwikkeling van de maatschappij.

Precies omdat de rol van de politie op dat vlak zo belangrijk is, kan niet genoeg gehamerd worden op de context van overlast (en de noodzaak van een zo neutraal mogelijke politie), het belang van de verwijfsfunctie van politie, het belang van sociale vaardigheden bij de politiemensen en niet in het minst, het onderkennen van de complexiteit en de dilemma's in het politiewerk door de leidinggevenden. Zij moeten in de noodzakelijke tools voorzien om de terreinwerkers te ondersteunen, bij te staan en hun ervaringen mee te nemen in de vorming of bepaling van beleid en doelstellingen. Gebeurt dit niet, dan bestaat of vergroot de kans dat efficiënte ten koste gaat van rechtmatigheid of het respect van de grondrechten, het dilemma dat Frank Hutsebaut in zijn tussenkomst eerder op de dag heeft toegelicht, en dus –om ook het beeld te gebruiken dat daarbij hoorde- dat de 'Januskop' uit balans is.